

TŐZSÉR ÁRPÁD

IDŐCSAPDÁK

Naplójegyzetek 2008-ból

**Nyugat-Európa lassan
a bevándorlóké lesz.
De úgy, hogy
a bevándorlók közben
nem integrálódnak
az európai
civilizációhoz, sőt:
ők kezdik magukhoz
integrálni Európát.**

■ 2008. január 2. John Lukács: *Vége az újkornak, egyfajta új barbárság van kilakulóban.* Barbárság, a civilizáció vívmányaival „tökéletesítve”, teszem hozzá én. Auschwitz volt a kezdet, s a gépesített genocídiumok kora csak a civilizációnk teljes összeomlásával ér majd véget. S kezdődik az egész előlről, a kőbaltánál. Pontosan úgy, ahogy Giovanni Battista Vico háromszáz éve megírta. Ma már persze mindez közhely. (Nem is értem, hogy John Lukács, aki egyébként eredeti gondolkodó, ilyen elkoptatott gondolatot is le tud írni.) Viszonylag új fejlemény a problémakörben, hogy bizonyos akarások már léteznek a civilizációnk megmentésére (egy példa: a kiotói egyezmény), eredmény mégsem mutatkozik. Úgy látszik, akarni valóban mindent lehet, csak az akarást nem. (A legalapvetőbb akarásnak: az élet akarásának a fészke sokkal mélyebben van, mintsem hogy a tudati akarásunk oda elérhetne. Márpedig mindenki élni akar. S most akar élni, nem ötven év múlva. Nem szívesen mond le a mai élet lehetőségeiről, mondjuk az autójáról.) S ha mégis megkíséreljük az akaratot akarni, akkor az „eredménye” többnyire eredménytelenség.

Január 5. A tévében Alföldi Róberttel, a Nemzeti Színház új igazgatójával beszélget Verebes István. Verebes, jellegzetes orrhangján azt kérdezi az újdonsült direktortól, megvan-e róla győződve, hogy ő való a Nemzeti élére. – Fogós kérdés, nem lehet rá megnyugtatóan válaszolni, a közembert zavarba ejtené: ha azt mondja, igen, szerénytelennek tarthatják, ha azt mondja, nem, akkor minék vállalta el a tisztséget. De Alföldi nem közember,

hanem színész, okos színész. Tisztában van a szavak, gesztusok, akcentusok súlyával, jelentésével. Nevetve válaszol: Természetesen: igen. Válasza a jól ismert, kicsit cinikus mosolya kíséretében állítva tagadásnak, azaz igen-nemnek hangzik, elvesz a kijelentés súlyából. De így is marad a jelenetben valami fals, valami ellentmondásos.

Január 6. „Az együtt érző megértés esztétikailag könyörülő kategóriákban újratevő a teljes belső embert egy új létre a világ új síkjában” – írja Bahtyin 1920-ban. (Idézi Szőke Katalin, *Új Könyvpiac*, 2005 december.) Írásának más helyén az orosz filozófus ezt az „együtt érző megértést” frappánsan „létszerű képződménynek” nevezi. Kitűnő terminus, szép, pontos, ma is használható. Én például az *érzelmi megértés* mellett „létszerű képződménynek” érzem a *megismerés* jelentésű *megértést* is. A szellemi megértésben a dolog, a munka teremti újra a belső embert. Mert a megismerésen bizony dolgozni kell, s minden jól végzett munka részvétel a világ termékenységében. Szépen hangzik Szent Ágoston szájából: „Nincs szeretet megismerés, és nincs megismerés szeretet nélkül” (s bizonyos mértékig a „könyörülő kategória” s az érzelmi megértés is a „szeretetre” hajaz), de ez valószínűleg csak az ember és ember hermeneutikai kapcsolatára igaz. Persze még ott sem árt egy kis „könyörtelenség”. S visszatérve a tegnapi „textushoz”: Alföldi viszont mintha túl könyörtelen volna a rendezéseiben, mintha sohasem szeretné a figuráit.

Január 8. A kecskeméti *Forrás* rendületlenül közli Ryszard Kapuściński naplóját. A lengyel publicista a naplója legújabb folytatásában írja: „Szerintem a naplóírásnál az a fontos, hogy kiválasszunk és megörökítsünk valami részletet, ha csak egyet is, különben a napunk kapaszkodó nélkül telik el. »Időcsapdákat« kell létrehozni, hogy napunk ne suhanhasson el nyomtalanul az idő felszínén.” – Ez az „időcsapda” kitűnő szó: a napló „időcsapda”. De az időt csak az objektív esemény képes rögzíteni, a gondolat mint esemény nem. A gondolatot is az esemény karójához kell kötni, hogy – ebként – ne csavaroghasson el. Kár, hogy Kapuściński nem mindig él a saját tanácsával, s nem köti eseményekhez a gondolatait. Amelyek önmagukban néha még unalmasak is. S ilyenkor nekünk is az a közhely-gondolatunk támad, hogy ez az a napló, amelyből kevesebb több lenne.

Január 13. A buddhizmus bizonyos vonatkozásaiban a modern költészetre emlékeztet. Alapelve: minden csak egy pillanattig azonos önmagával. S itt nemcsak arra a dialektikus ellentétre gondolhatunk, amelyet Herakleitosztól József Attiláig már annyian ékesen megírtak (*panta rhei*, „csak ami nincs, annak van bokra”), hanem arra a költészeti alapelve is, hogy a jó versben minden kifejezés, minden metafora csak egy pillanattig azonos önmagával, minden kép az előbbi tagadása (hisz amaz összefüggésében emez rendre más jelentést nyer), minden szó meglepetés, váratlan fordulat, még a ritmus is „*elentétet hoz az értelem tudomására*” (József Attila). „*A létezés minden eleme átmeneti*”, mondja ezzel egybevágóan a buddhizmus is. Aztán odább: „*Minden dolog egyediség és lényeg nélküli.*” A létezésnek nem az a rendeltetése, hogy „egyediséget” és „lényegét” demonstráljon, hanem maga a dolgok egymásutánjában megvalósuló *létesülés*. „*A létesülésben semmi nem marad azonos, semmi lényeggel bíró nincs, és semmi sem állandó. Ez a tapasztalásnak magának létesülése, felemészítve önmagát pillanatnyi tartamában. Szüntelen és határtalan, úgy gondolják, hogy semmi más, mint egymást követő állapotok sorozata, melyek egy személytelen törvény szerint váltják egymást egy örök körben.*” (Az idézetek Julius Evola: *A felébredés doktrínája* c., 2003-ban könyv alakban is megjelenő tanulmányából valók.) S ezek után egy találozókérdés: miről van szó tulajdonképpen a fentiekben: József Attila *Eszméletéről* vagy a buddhizmus *samsára* (létesülés, létszomj) nevű maximájáról?

Január 15. Nemrég *Danika Weimarban* címmel írtam egy jegyzetet a kiskorú roma késelőről. A *Népszabadság* lehozta, de mit ad isten! R. S. szerkesztő úr, ugyanannak a lapnak egy másik rovatából, levélben leantiszemitázott az írásomért. (A romakérdésről az antiszemitizmus kérdésére és Versegly Ferenc antiszemitizmusára átugrani, minden ok nélkül, neki gyerekjáték volt.) S most megint azt olvasom a napi sajtóban, hogy egy 12 éves cigánygyerek a Blaha Lujza téren megkéselt egy 15 éves fiút, mert az nem adta oda neki a mobilját. A srác majdnem elvérzett, a késelő kiskorú, a mai napig szabadon garázdálkodik. A magyar törvények szerint nem lehet büntetni. Ha egy társadalom tudatosan visszafejleszti vagy elpusztítja önvédő reflexeit, sőt ráadásul még (ún. demokratikus törvényekkel) meg is kötozi önkezét, akkor megérdemli a pusztulását. Carthaginem esse delendam! Mint ahogy annak idején Weimar is elpusztult.

*Január 18. A juharon mérges süvöltő ült,
azt süvöltötte: az ember őrlt.*

Január 25. Ahogy van kereskedelmi tévé, úgy van kereskedelmi könyvkiadó is. A Magvető kiadta, nagyon helyesen, Bertók Laci összes verseit (*Platón benéz az ablakon*). Írtam nekik: nem adnák-e ki az enyémet is. Két levelet is megeresztettem a címükre. Egyikre sem válaszoltak. Az elsőt, azt hittem, nem kapták meg. De a második válasz nélkül hagyása már nem lehetett véletlen: az én könyvemben nem látnak üzletet. Lelkük rajta. Talán nem is olyan nagy tragédia, ha egy „kereskedelmi kiadónak” nem kellek. (Levéltre nem válaszolni azért akkor is tisztességtelen dolog.)

Január 26. Nádas Péter mondja a *Népszabadságban*: Csak a hűvös mondat *van*. S hogy a költészet is csupa hűvös mondatból áll, azaz a próza leíró jellege felé közelít. Flaubert meg tökrealista volt. – Ahány állítás, annyi badarság! Ha csak a hűvös mondat *van*, s a költészet is csupa hűvös mondatból áll, akkor mit csináljunk Parti Nagy Lajos, Sajó László, Szilágyi Ákos, Kiss Anna, Varró Dániel sok versével, Petri György indulatos iróniájával, gyilkos szójátékaival s az egész gyermekköltészet csilingelő játékoságával (hogy csak a mai költészetnél maradjunk)?! Oravecz Imréről, Tandori Dezsőről, Petri Györgyről (Nádas őket tartja korunk „emblematisz költőinek”). Gömöri György bizonyította be nemrég, az *Élet és Irodalomban* (2008. jan. 4.), hogy mennyire nem „hűvösek” a mondataik. Flaubert pedig hol realista, hol romantikus. A realista *Érzelmek iskolája* után gyorsan megírta a velejeig romantikus *Szent Antal megkísértését*, hogy bele ne ragadjon az impassibilitébe. Furcsa volna, ha mindezt éppen Nádas Péter nem tudná!

Január 28. „A visszavert fény évszaka” – írta Bertók a korunkról a *Platón benéz az ablakon* c. versében jó húsz éve. Azaz nem a valóságot látjuk, csak az árnyát a barlang falán, ahogy azt annak idején Platón megírta. Azóta a filozófus már nemcsak benéz az ablakon, hanem már bent van a szobánkban. Elképesztő könnyen, szinte észrevétlenül vettük át (vettük vissza?) objektív idealizmusát: ma már számunkra minden csak tükörkép, kitaláció, mese (eszme, mondaná a bölcs), és semi sem valóság.

Január 29. A tegnapi nap Kapuściński-féle „időcsapdája”: este a tévében Térey János és Kovács András Ferenc Adyról beszélt. (A 100 éves *Nyugat* kapcsán szinte csak róla esik szó.) Az emlékezők általában lekezelően, elutasítóan beszélnek a *Nyugat* tegnapi még istenített költőjéről. Most ez a trend. De hát akkor miért csak róla beszélnek? Hiszen volt a *Nyugat* körül s a *Nyugatban* Kosztolányi is, Babits is, Tóth Árpád is, Füst Milán is, Karinthy is, és hányan még! Az Ady-csépelés egyébként a ta-

gado állítás esete. Azaz lehet, hogy Ady nem volt az a költő-génusz, akinek eddig tudtuk, de léteével megteremtette az Ady-típusú költőgénusz *hiányát*. Akik unos-un-talan a költő váteszi pózait emlegetik (s megfélelkeznek mondjuk a halál-verseiről), azok tagadva állítanak Adyról nem kis dolgot.

Január 30. Tegnap bent voltam a városban. Hogyhogy? – kérdezhetné valaki. Hisz fél évszázada Pozsonyban lakom, tehát regeltől estig és estétől reggelig a „városban” vagyok. A fentebbi paradox szófordulat arra utal, hogy a tulajdonképpeni, a két háború közötti Pozsony csak mintegy 70 ezer lelket számlált. Most kb. félmillió, de a „70 ezren” túl lakók, a csatolt falvak és az új lakónegyedek lakosai, ma is csak az egykori, 70 ezres várost tartják „városnak”. („Megyek a városba” = Megyek az egykori Pozsonyba.) Minden ilyen alkalommal meggyőződöm róla, hogy ez a Pozsony már nem az a Pozsony, amelyet én hosszú évtizedeken keresztül magaménak éreztem, amely polgárrá tett. De nemcsak azért lett idegen számomra, mert megváltozott, mert „posztmodern” lett, hanem azért is, mert már én sem vagyok az, aki az egykori Pozsonyban voltam: megöregedtem. Például fiatalabb koromban egyáltalán nem érzékeltem (s így nem is tudtam), hogy Pozsony (a régi) dombon van. Most kifulladás, ha a Nyerges utcából fel kell mennem a Szárazvámra. – Az Egyetemi Könyvtár (ott volt dolgom) teljesen elektronizálva van, a közönséges halandó számára megközelíthetetlen. Csakhogy: a közönséges halandó immár izzad, fullad, kihalófélben van, minek is kellene a könyvtárat vagy bármit is hozzá igazítani.

Február 1. Fogorvoshoz készülök, és tele vagyok megmagyarázhatatlan balsejtellemmel. Az egyik fogamból letört egy darab, de én ezt valami külső csapásnak érzem. Gibbont olvasom, s éppen a catalaunumi csatánál tartok: a hunok vereségét személyes tragédiaként élem meg, mintha az Isten nem Attila kardját, hanem az én fogamat törte volna ketté a catalaunumi csatamezőn. Elszakad a kocsimban az ékszűj: mintha valamilyen izomszál szakadt volna el bennem. A külső bajaim, kudarcaim rendre belső bajokká, kudarcokká lesznek. Jó ez a borzasztó egzisztenciális kötődés a külső világhoz vagy rossz? Szubjektíve rossz, mert nagyon megvisel, de objektíve: valószínűleg ebből a hiperérzékenységből születnek a verseim.

Február 12. Lassanként én is sorra megélem anyám egykori sajátos szótárának a lexémáit, idiómáit. „Beszakad a hátam”, mondta anyám, ha fájt a háta. S csak most értem meg, mikor néhány napja úgy érzem, az én hátam is törékeny híd, amin szöges csizmával katonák masíroznak, s mindjárt összeroskadok a teher alatt, szóval most értem meg, hogy miben különbözik a „beszakad a hátam” a „fáj a hátam”-tól. Vagy: „apucca”, hallottam kicsi gyerek koromban, ha elestem. Ez annyit jelentett: semmi az, kisfiam (apukám, mondta néha anyám a kisfiam helyett), uccu, ugorj fel gyorsan. S persze a legkevésbé sem tudatosította magában, hogy talán az „apukám” és „uccu” kifejezéseket vonta így össze. – Várnám most is, hányszor!, hogy valaki azt mondja: apucca! De senki nem mondja. Ki is mondaná 73 éves koromban. Akik mondhatnák, rég a föld alatt. – Még mindig Gibbonnál időzöm. Készül az új verskötetem, egész ciklust terveztem Róma bukásáról, mivel a mi civilizációnk és a bukás előtti Róma között számtalan párhuzam érzékelhető, de már látom, hogy nem lesz belőle semmi. Egy opust a tervezett ciklusból ugyanis sikerült összehoznom (*Historia arcana* címmel), de nem az jött ki belőle, amit akartam: nem az én Róma által felnagyított totális bukásomat sugalmazza. Sugalmaz viszont olyasmit, amit én nem akarnék sugalmazni: a Justinianus korában egymást fojtogató, majd később megegyező s egyesült erővel Justinianus ellen forduló kékek és zöldek harca akarva, nem akarva mai nagy koalícióra (Gyurcsány és Orbán kiegyezésére) buzdít.

Február 14. Megint temetés, s még mindig a másé! Húzom magamra kinőtt, ezeréves fekete öltönyömet, s azon töprengök, hogy legközelebb vajon kinek a temetésére veszem föl. (Most István fiam anyósáéra készülök. 64 évesen lefordult a székről, s vége volt. Szívinfarktus vitte el. Én is ilyen halált kívánok magamnak. Betegen, magatehetetlenül ne legyek kiszolgáltatva senkinek. Ha már egy életen át szuverén ember voltam, adassék meg halálomban is a függetlenség méltósága.) Vá-sárolhatnék új öltönyt is, de öreg koromra babonás is lettem. Nem komolyan per-sze, csak úgy mosolyogva és önironikusan magyarázom ki a lustaságomat arra, hogy valószínűleg csak addig élek, míg ezt az öltönyt viselem. (Anyám arról volt meggyőződve, hogy akkor jár le az ideje, mikor öreg, százéves vekeorája elromlik s megáll.)

Február 16. Végre ezt is letudtam: összeállítottam a 2007-es bibliográfiámat. 2007-ben semmivel sem írtam kevesebbet, mint 2006-ban. Pedig 2006-ban „tetőz-tem”: az év magasan életem legtermékenyebb esztendeje volt, írtam le nemrégén. Nos, úgy tűnik, az életerőm, hál’istennek, még 2007-ben sem gyengült, a közléseim és a rólam szóló írások 94 tétele ékes bizonyítéka ennek. Emellett eltörpül az a mí-nusz, hogy állítólag nem szerepelek Szegedy-Maszákék *Magyar irodalomtörténetek* c. kiadványában. (Mindenki ezt dörgöli itthon, de nemcsak itthon, az orrom alá.) Na és?! Szerepelek viszont Angyalosi Gergely, Báthori Csaba, Fried István, Bányai János, H. Nagy Péter értékrendjében (valamennyi jelentős tanulmánnyal tisztelt meg, még-hozzá jeles folyóiratokban). S írtam 17 verset, 20 tanulmányt, kritikát, jegyzetet – ez nekem elég. S az sem elhanyagolandó eredmény, hogy még magam állítottam össze a bibliográfiámat, s nem valaki más, posztumusz.

Február 28. Hová tűntem a naplóból? Hol vagyok, mikor nem írok? 12 nappal ezelőtti az utolsó bejegyzésem. Hol voltam, mit csináltam 12 napig? „Időcsapdák” nélkül nem tudok visszaemlékezni. S annyira az van számomra, ami írva van, hogy szinte már a való élet tűnik valószínűtlennek. Itt volt Kántor Péter, a Magyar Intézet-ben volt író-olvasó találkozója, az ő sajátos „budapesti” lírai realizmusa rángatott vissza a valóságba. Kántor kitűnő költő, de szégyenszemre író egyedül én voltam a gyér közönsége soraiban.

Március 4. A civilizációk általában nem a „barbárok” fegyverétől pusztulnak el, hanem abba a tévhitükbe buknak bele, hogy a „barbárok” (a támadó fél a megtáma-dottnak mindig barbár) ugyanúgy respektálják az általuk felállított és gyakorolt együttélési szabályokat, mint a saját polgáraik. A fegyver általi vereség és bukás már csak a korábbi bomlás következménye. A modern európai civilizáció önmaga elmé-leteinek, ideológiáinak a túsza. Addig hirdette a demokráciát és liberalizmust, míg végül a „harmadik világ” komolyan kezdte venni, s most él a lehetőségekkel: Nyu-gat-Európa lassan a bevándorlóké lesz. De úgy, hogy a bevándorlók közben nem in-tegrálódnak az európai civilizációhoz, sőt: ők kezdik magukhoz integrálni Európát. Az „integrálás” tulajdonképpen élet-halál harc a harmadik világ és az európai civi-lizáció között. Egy új versem (*Henye verbéna*) erről az áldatlan állapotról szól. Egy strófa belőle:

*Járdákon csupor fillértől csördül,
a csuprot a nyomor fegyverként fogja. –
Lovas áll, mögötte sötét gond ül,
ló és lovas a gond túsza, foglya.*

Március 5. Persze ami a civilizációt illeti, nekem magamnak is van még behozni valóm bőven. Mi, otthon, a falumban csak hetente egyszer váltottunk fehéreneműt. Vasárnap alaposabban meg- és lemosakodtunk, mint a köznapokon, és tisztát vetünk. E., a feleségem most viszont rá akar szoktatni a napi fehéreneműváltásra. Én ezt felesleges fényűzésnek tartom. S így aztán gyakran vagyunk Déianeira és Heraklész szerepében, veszekedünk az ingeken. – Tudom, rossz a párhuzam, az ingről hirtelen más példázat nem jut eszembe. De mégis! Illyés mondja a nagyanyjáról, a *Puszták népében*, a juhász nagyapja szájával: „*Kaptam volna szebbet is, módosabbat is, mint ez a Náncsi, de ez már lány korában egynapi járásra is kihozta utánam a tisztát. Nem bántam meg.*” Az én nagyapám után (aki véletlenül szintén juhász volt) valószínűleg nem vitték ki a tisztát, s most már késő. E. hiába hordja utánam a kimosott fehéreneműt: a hagyomány és a megszokás nagyon nagy úr. A civilizációk találkozása, az integráció hosszú fejlődés eredménye, rendeletekkel nem lehet eredményt elérni.

Március 13. El ne felejtsem: megvolt a magyarországi népszavazás (a vizitdíjról, a tandíjról és a kórházi napi díjról); a Fidesz hatalmas (kb. ötszörös) győzelmével ért véget. A részvétel 56 százalékos volt. A helyzetet az SZDSZ-es Horn Gábor fogalmazta meg (egyenesen bele a tévékamerába!): *Ez bizony nem a különböző díjakról szól, hanem azt üzente: Feri menj a picsába.* – De Feri nem akar a p.-be menni. Bár már vannak jelei a habozásának: bejelentette, hogy március 15-én nem fog nyilvánosan szerepelni.

Március 14. Ma talán Mayer Judit, a kitűnő műfordító és nyelvművelő a legidősebb pozsonyi „őslakó”. 1923-ban született, tehát az idén ünnepli nyolcvanötödik születésnapját. Isten éltesse! Jo-o Tancer, a német tanszék tanára interjút akar velem készíteni (a háromnyelvű őszposztoniakról készül könyvet írni), s engem kért meg, hogy közvetítsek. Csakhogy nekem haza kellett rohannom, három órára vízvezeték-szerelő jött hozzánk. Egész sor tervemet keresztülhúzta az egyébként hön várt látogatás. Sikerült felhívnom Szigeti Lacit a naplókötetem (*Szent Antal disznaja*) ügyében. A Pro Slovacchia alapítvány nem hagyott jóvá rá támogatást, de Laci megígérte, hogy így is kiadják a kéziratomat, a könyvhétre meg is jelenik. Nagy kő esett le a szívemről.

Március 20. Megáll az ész! (Életemben először jött a nyelvemre, feltehetően Mikszáthból, hogy „saprísti!”, de megnéztem a szótárban, hogy mit jelent pontosan. Hát csak annyit, hogy „teringetté”. Nos az én közlendőm nem „teringetté” súlycsoport.) Kállai Ernő ombudsman mondja: a mohácsi romák azért készülnek Kanadába, mert a magyar vidéken már nemhogy munkát lehetne találni, de a közigazgatás is megszűnt. – A közigazgatás megszűnt az anarchia kezdete. Saprísti, aprísti, aprísti!

Március 23. Húsvét vasárnapja van. Tavaly április 8-ára esett húsvét, most két héttel korábban van. A fák viszont már így is nagyban rügyeznek. Úgy látszik, a természet is a naptárhoz igazodik: ha egyszer húsvét, akkor nyíltni kell. A fáknek is. – Két hét, és Nagyváradra utazom: a Költészet Napján én leszek ott az ügyeletes költő. Megint megvallatnak. Készítem a mondandómat: nehéz közéletről, társadalomról nyilatkozni, mert ha az ember bíráló szót mond a kormányról, mindjárt odasorolják a másik oldalhoz, pedig nekem se testem, se lelkem nem kívánja Orbánt. Gyurcsány tipikus Jágó, Orbán mellette Falstaff. Egyik sem az ország élére való. – Én független gondolkodónak szeretném tudni magamat, aki megengedheti magának a kritika és a megértés fényűzését is.

Március 28. Tegnap egész sor fontos telefonom volt. Győrből hívtak (Városi Könyvtár, Szabados Mária [?]), június 8-ra könyvheti találkozóra invitáltak; a Kalligramból értesítést kaptam, Kiss Ági fogja tördelni a Szent Antalmat; s hívott Kőrössi P. Jóska, 11-én autóval megyünk Pestről Váradra. Csak bírjam ezt a rohangálást. Most meg, 11,00-kor Komáromba autózom, a *Nyugat*-ünnepségre. – Újabb témák a beszélgetésekre: az irodalom nem etikai kódex, hanem kommunikáció, s ha ebből indulunk ki, akkor azt kell mondanom, hogy a Shakespeare utáni irodalom nagyobb része akár meg se íródott volna: nem sok újabb típust és szimbólumot, nyelvi eszközt adott a kommunikációkhoz. Ha pontosan és szépen akarjuk magunkat kifejezni, akkor még mindig Rómeóval, Júliával, Jágóval és Hamlettel példálózunk. Mondjon valaki egy irodalmi figurát, egy fogalmat, egy szót, egy jelképet, amelyet mondjuk a posztmodern irodalom adott a nyelvünknek!

Március 29. Reggel fél nyolc van. A tévé *Napkelte* műsorában „kedvencem”, Verebes István szuszog, körülményeskedik. Sándor Györgyöt, a 70 éves humoristát ünneplik. Verebes megkérdezi a jelenlévőktől: mi az, hogy Sándor György? Valaki azt mondja: Magyarország. Verebes röhögve tovább kérdezi: s mi az, hogy Magyarország? Válasz nincs, mindenki röhög. – Ha a külföldieket megkérdezik, mit jelent számukra Magyarország, általában azt felelik: a vidékiek szívélyességét, közvetlenségét, jólelkűségét és Budapest szépségét. Budapest szépsége alatt valószínűleg nem erre a röhögő társaságra gondolnak. – Bejátszanak egy Sándor György-jelenetet. A humorista ócskás kereskedőt játszik benne. Jön a kuncaft, S. Gy. panaszkodik neki, milyen rosszul megy az üzlet, aztán minden felvásárolt régiségért háromszoros árat fizet a kuncaftnak, minden rossz cipőt, rongyos pongyolát túllicitál. Persze a jelenlévők közül senkinek sem tűnik föl, hogy ez tulajdonképpen egy Ottlik-novella (*Iglbauer*), csak ott az ócskás könyvkötő, a poén pedig az, hogy a könyvkötő bolond, mert az általános drágaság közepette ő nemhogy felemelné, hanem éppenhogy leszállítja a munkájának az árát: feltehetően a „szerkesztő urat” még magánál is szegényebbnek tartja. Meghatódva sírni, de legalábbis könnyezni kellene rajta. A humorista társaság harsányan röhög. A lehangosabban Verebes. – Egyébként pedig ha ez a gusztustalan műsor nem rontaná a kedvemet, Komárom után akár elégedett is lehetnék. Nem mindennapi teljesítményt nyújtottam: hazafelé, szakadó esőben száz kilométert levezettem egy óra alatt. S ott, a konferencián is maradhatósan teljesítettem: tartottam egy kiselőadást a *Nyugatról*, a vitában még hozzá is szóltam, találkoztam néhány kitűnő emberrel (Schein Gáborral, Csuha Pistával, Elek Tiborral, B. Kovács Istvánnal, L. Simon Lacival), nem merem leírni, de minden oldalról szeretet és megbecsülés áradt felém.

Március 30. Márai *Füves könyvét* olvasom: „*Utazz, de kis poggyással. Utazz, de minden pillanatban tudjad, hogy nincs igazi maradása sehol az utasnak. Ne tölts sok időt málhád rendezgetésével, ne cipelj újtájdra fölösleges tárgyakat. A csomagolás öregít. Az élet apró, mellékes feladatai öregítenek a legfurfangosabban. A szöszmötölés, a mindennapok szertartásainak fölösleges bonyodalmai, a leszakadt gombok fölözt érzett bosszúság, az idejében el nem küldött levelek gondja, a csomagol útközben.* – *Utazz könnyen, mint a madarak. Így messzebb jutsz, és fiatal maradsz.*” (42. o.) Jaj, mennyit gyöttrődtem én is világeletemben a csomagolással, talán azért öregedtem meg idő előtt. Sokszor még álmomban is csomagoltam. (Az álmaink tükrözik a legpontosabban a nappali gátlásainkat, szorongásainkat.) Most, öregkoromban már hiába idézgetem magamnak Márait: „Utazz kis poggyással!”, ha megyek valahová, betegségek miatt vinnem kell a fél ruhatáramat meg az egész házi patikámat. Még jó, hogy általában autóval utazom, az autó elbírja a cuccot, de aztán leparkolok valahol,

s dolgom végeztével hosszú pecekig keresem, hogy hol a kocsim. Mint tegnapelőtt Komáromban. Igaz, este volt, mire a tanácskozással végeztünk, s mikor az egyetem épületéből kijöttem, azt sem tudtam, merre van észak. Pontosan az ellenkező irányba indultam az autómát keresni, mint ahogy kellett volna. Csoda-e, hogy ilyenkor aztán éjszaka, álmomban is a parkoló kocsimat keresem. Végül maga az autó is poggyászként viselkedik, fölösleges bonyodalmakat okoz. Saját használatra talán Márait is így kellene módosítanom: Utazz kis poggyással és gyalog.

Április 1. A komáromi tanácskozást követően meginterjúvolt a tévé, s arra a közhely-kérdésre, hogy mi a *Nyugat* máig ható hozadéka, nekem is csak közhely jutott eszembe, s azt válaszoltam, hogy a *Nyugattal* teremtődött meg a magyar irodalom autonómiája. Hogy ez mennyire nem így volt, Ady sorsa bizonyítja: a nagytőke (főleg Hatvany Lajos) anyagi támogatása nélkül Ady életműve nem biztos, hogy úgy alakult volna, ahogy alakult. Ady egész költészete a feudális-nemesi Magyarország ellenében született, ettől a Magyarországtól tehát nem remélhetett támogatást, Hatvanyék viszont természetesen a polgári magyar irodalom létrejöttében voltak érdekeltek. Elég áttekinteni Hatvany és Ady levelezését, hogy lássuk, Hatvany „*Mindig egy kicsit felülről bánt Adyval s kicsit preceptorkodni akart felette*”, ahogy Schöpflin írja. A ráhatásnak csak Ady szuverén alkotói tehetsége és öntudata tudott ellenállni, de – ahogy megintcsak Schöpflin jegyzi meg – „*A levelekből gyakran kiérezni*”, hogy még ő is „*félt egy kicsit Hatvanytól, a fölényes hangjától, a memóriájától, tanításaitól*”.

A „hozadék” tehát inkább az irodalmi élet megszületése volt: a *Nyugat* a sokszínűségénél, polifóniájánál fogva maga volt az eszmék szüntelen cseréje, „disputája”. (Eredetileg így is akarták nevezni: *Disputa*.) A *Nyugat* előtt irodalmi élet ilyen értelemben nem létezett, csak egymás mellett elbeszélő folyóiratok, műhelyek léteztek (A *Hét*, *Új Idők* stb.).

Április 2. „*Hogy vagy? Megírtad Grendelt? Hogy sikerült? Azért, ahogy elgondolom, nincs könnyű dolgod. Mindenütt illik, sőt kötelező ott lenned, mindenkit meg kell értened, mindig okosakat kell mondanod, írnod, még akkor is, ha olykor az irgalmatlanságig kemény vagy (mert pontos akarsz lenni). Nem szívesen volnék a helyedben: nem bújhatsz a bokrok közé, nagyon túlnőttél rajtuk. Becsülnek és irigyelnek egyszerre. Na, szevasz! V.L.M.*” A V.L.M.: Varga Lajos Márton, a *Népszabadság* kultúrarovatának szerkesztője, aki nem hagy a babéraiton ücsörögni, gyakran ellát munkával. (A levélben egy Grendel-köszöntőről van szó.) De hogy engem irigyelnek? Ez csak áprilisi tréfa lehet. Sokszor vagyok szájalmas, tanácstalan figura. Mindent tudok a színekről, de ha meglátok egy piros paradicsomot, gyakran nem tudok vele mit kezdeni. (Mint Mary a híres Jackson-kísérletben.) Irodalmi író lettem. Majdnem mindent tudok az irodalomban zajló, a művekben realizálódó életről, de a való életben egyre kevésbé boldogulok.

Április 9. 12,30-kor a hatvanéves Grendel Lajost ünnepeltük a tanszéken: Mészáros Bandi egy régi, Sztálinhoz írt Iszakovszkij-verset olvasott föl, Sztálin neve helyére Grendelét téve. Aztán rohantam a Kalligramba, honoráriumért. Szigeti két nevet említett: Szörényi László, Radics Viktória nevét. Ezek valamelyikét fogja fölkelni a *Szent Antal disznaja* bemutatására. Kíváncsi vagyok, melyik vállalja. Ma jó napom volt, bár ilyen lenne péntek is, a Nagyváradra való indulásunk napja.

Vonaton, Bp. felé, április 11. Sorra derül ki, mi mindent felejtettem otthon: a mobilomat, tollamat stb. De ezek persze csak mellékes dolgok ahhoz képest, hogy a vasutasok nem sztrájkolnak, a vonat megy, s a vonattal együtt én is megyek. A távolban Nagyvárad fülel: jön a rogyant Ady.

Nagyvárad, április 12. Végre kialudtam magamat!! Tegnap már hajnal háromkor fenn voltam (nagyon korán indult a vonatom), s este tizenegykor kerültem ágyba, az-az húsz órán át talpon voltam, ez egy hetvenhárom éves embertől nem kis teljesítmény. Ráadásul idefelé, az autóban, ahogy az már lenni szokott, rosszul lettem, kénytelen voltam elkérni Kőrössi Jóskától a volánt, s Debrecenről Váradig én vezettem a Daevóját. Sajnáltam a dolgot, mert láttam, hogy szívja a fogát, de nem is csodálom, elképzelttem, hogy valaki az én Fábiámat vezeti-nyüstöli, nekem se tetszene. De mit tehetek, ha ilyen szerencsétlen szervezetem van: ha más vezet rosszul vagyok, ha én vezetek, nem vagyok rosszul. Még orvosi könyvekben sem igen találtam eddig a bajomra magyarázatot. – Este hatkor került sor az irodalmi estemre (a rendező szervezet neve *Scara literara* vagy valami ilyesmi; megkérdeztem, mit jelent a „scara” szó, „létra”, jött a válasz; *irodalmi létra?*, nem tudom értelmezni a kifejezést), közepes nagyságú, de nagyon érdeklődő közönség előtt bölcs dolgokat mondtam, két órán keresztül. A fizikailag nagyon próbára tevő előzmények (Debrecenben ki kellett szállnom a kocsiból, a hányingerem annyira erős volt, hogy az erőfeszítéstől millió kis karikát láttam, már féltem, hogy oda a szemem világa is!), szóval este a sok baj után is meglehetősen formában voltam. Most a Terra nevű panzió (szálló?) 102-es szobájában vagyok, az ablakom alatt a Kőrös folydogál, s én Kőrössi Jóskára várok. Íme, megfejtettem a nevének az eredetét. Itt tudtam meg azt is, hogy a P. a nevében Pappot jelent. Eredeti neve Papp József, s itt született, Nagyváradon. Megyünk várost nézni. 11.00-kor indulunk vissza, ha minden jól megy, estére otthon is lehetek.

Április 13, Pozsony. Tizenkét órát aludtam, de fáradtabb vagyok, mint valaha, valószínűleg csak másik tizenkét óra hozza meg a fizikai visszarendeződésemet. Átnéztem a hazahozott váradai sajtót: a *Krónikát*, a *Reggeli Újságot*, a *Naprakészt* (menyi lap, egyetlen s mára már inkább román, mint magyar városban!), s így lett teljes a várad kirándulásom, így egészültek ki az érzelmi élményeim elméletiekkel is. K. P. Jóska nagyszívű, mackó-fiú, irányomban mélységes jóakarattal, ami számomra megmagyarázhatatlan. Álltunk a Szent László téren (a város központja!), gyönyörködtünk a számos szecessziós porcelánpalotában, sorolom a kecskeméti, budapesti és pozsonyi rokonaikat, és az Úristennek sem jut eszembe Lechner Ödön neve. Mondom Kós Károlyt, Beckó Ö. Fülöpöt, Tiffanyt, sőt Schielét és Klimtet is, csak éppen Lechner nevét nem tudom kinyögni. Kérem a kísérőimet, a mindig joviálisan mosolygó K. P. Jóskát, a komoly Szűcs Lászlót (ez utóbbi költő, a *Várad* folyóirat főszerkesztője, az irodalmi estemet is ő moderálta, okosan, ötletesen), és egy helyre kis fekete fiatalasszonyt (Jóska „feketeszárú cseresznyének” szólígtatta; letegezett, s elváltunkkor csókkal búcsúzott), hogy segítsenek, de négyen sem tudjuk kitölteni a rejtvény üres kockáit. – A három lapból tizenkét rólam szóló cikket ollóztam ki (a pozsonyi és magyarországi sajtóból egy hónapig sem ennyit), amiből azt a következőt vontam le, amit már a gyönyörű, kedves Nagyváradot, Ady „Pece-parti Párizsát” járva is gyakran éreztem: Erdély ma élhetőbb, nyitottabb, egészségesebb „magyar ország”, mint a valóságos Magyarország; s radikálisabban: a román fennhatóság is elviselhetőbb, mint a hipokrita magyar vezetés. S még erősebben fogalmazva: toljuk át Erdélybe Magyarországot! Vagy ahogy Kavafisz mondta: Törjenek már be azok a nyavalás barbárok! De a mai Magyarország valószínűleg még a „barbár” románoknak sem kellene.

Április 15. Itthon vagyok, és menetrendszerűen előjönnek az itthoni bajok. Megint hasmarsok gyötörnek: vizesek, záporozók, klasszikusak. S innen nézve hihetetlen, hogy három napja átlósan keresztülutaztam a régi Magyarországot, az óhazát, hogy nemrégén még Erdélyországban voltam, két napot Nagyváradon töltöttem, erő-

ben, egészségben. Valamikor, régen Kecskeméten jártam, de mit jártam!, ültem (két napig) egy panzió véécéjén, s nagyon keveset láttam a városból. A „Cifrapalota” és a Városháza gazdag szecessziójára azért jól emlékszem. De Kecskemét számomra nemcsak a szecessziót jelenti, hanem a hasam „klasszikus” borzalmát: hasmenést is. Úgy látszik, nem szabad találkoznom a szecesszióval, mert az nekem hasmenést okoz. – Ha ezt a szánalmas figurát látták volna Váradon, aki most vagyok, vajon akkor is olyan lelkesen tapsoltak volna?

Április 24. A szlovák sajtó a Madách Kiadóval van tele. D. L., a kiadó igazgatója elkövette azt a hibát, hogy Csáky Pál, az MKP (Magyar Koalíció Pártja) elnöke gondjaira bízta az egymillió korona támogatásért könyörgő levelét, s Bugárék (Csáky politikai ellenfelei) most Csáky lemondását követelik, merthogy úgymond mutyi van a dologban: D. L. kiadta Csáky regényét (*Harmatos reggelek álma*), Csáky meg megígérte cserébe D. L.-nek, hogy szerez a kormánytól a halódó kiadónak egymillió korona támogatást. – Mint a kiadó szerkesztője állíthatom, hogy a két dolognak semmi köze egymáshoz. Csáky kézírata akkor már régen nyomdában volt, mikor a nevezett levél megíródott, tehát a *Harmatos reggelek...* úgymond megjelent volna, ha nincs támogatási kérvény. S Csákyknak egyébként sincs szüksége a kiadók megvesztegetésére ahhoz, hogy könyvei megjelenjenek. A legszomorúbb pedig az egészben az, hogy egy Madách-gate-re volt szükség ahhoz, hogy a szlovák sajtó tudomást szerezzen a kiadó létéről.

Május 1. Darvasi László Parti Nagy Lajost parodizálja az *És*-ben: „*Akar-e velem befőtten örökölni, Homonyik úr?*” Telitalálat. PML stílusának a titka valóban az abszurdig feszített paradoxon és a nyelvi humor. – Érdekes, hogy a PNL-stílusnak nincs követője. Darvasi a biztonság okáért már a lehetséges PNL-követőt is parodizálja: közvetve azt is sugallja, hogy PNL stílusát azért nem lehet utánozni, mert az utánzása kivédhetetlenül paródia lenne. – Ugyanabban az *És*-számban Adam Michnik Ortegát idézi: „*Amikor a tömeg önállóan cselekszik, egyéb eszközök híján az mindig egyféleképpen történik: lincseléssel.*” Aktualizálja magának a bonmot-t mindenki, ahogy akarja! – A 80 éves Hankiss Elemér pl. így aktualizál: Háromfajta ember van: van, akit a transzcendencia vezet, van, akit a tömeg, a társadalom, a mások véleménye, s végül van, akit a benne rejlő erkölcsi törvény ural. Most a tömegember az általános, de nagy az igény a transzcenciára.

Május 8. A költészet már rég célját veszített csecsebecse, tartalmát felejtő forma, mint a modern csárda falára akasztott kocsikerék. A célja eredetileg ugyanis az istenek földre kényszerítése volt (az emberek „*Mágikus hurokként vetették rájuk a költészetet*”, írja Nietzsche), de ma már éppen a céltalanságával hat („*vad-szép esztelen-sége rációfól a haszonelvre*”, Nietzsche). Ezért elfogadhatatlan számomra az ún. tudományos kritika, amely akarva, nem akarva „haszonelvűvé” magyarázza a költészetet, hisz a „hatáskvantumon” túli „céltalanságban” rejlő mikrohangulatokat, -lélekmozdulatokat, a transzcenciát) a tudományos kritika mérőeszközei nem érzékelik. – S jut mindez eszembe Guillaume Metayer súlyos tanulmányát (*Kemény István és a történelem*. Kalligram, 2008/4) olvasva.

Kemény István költészete minden, csak nem történelem. Leginkább még a naivitásnak a szenvedélyig hevített mimézise. Ezzel a kreált naivitással néz a költő a történelemre is (persze ebbe a naivitásmimézisbe előbb-utóbb belebukna, ha maga is nem volna lelke mélyén természettől fogva naiv). Ezt a naiv (kicsit a naiv festők festményeire emlékeztető), de tanult történelmet mint témát érzékeli Guillaume Metayer tudományos apparátusa „játéknak”. A szerző látja, hogy Kemény „történelme” az ő

számára megfoghatatlan, ezért megfogható témát tulajdonít neki: „A posztmodern és poszthistorikus világban a történelemhez fűződő egyetlen viszony a »játék« lesz.” Merész állítás (s a szerző maga sem egészen hiszi, amit mond, mert tanulmánya más helyén a „nosztalgjáról” beszél mint lehetséges viszonyról), ha így volna, a történelem mint téma a különböző szerzőktől származó művekben hasonló lenne. De nem így van. Kemény István történelme csak Keményé: egy tanult naiv festő világtörténelmi tablója:

<i>Versailles,</i>		<i>Velence,</i>
<i>Történelem,</i>		
<i>Visszapillantsz-e?</i>		
<i>Versailles, Velence,</i>		
<i>A</i>	<i>fény</i>	<i>különce,</i>
<i>Tükörterem.</i>		
<i>Versailles,</i>		<i>Velence,</i>
<i>Történelem.</i>		
<i>Az</i>	<i>látszik</i>	<i>benne,</i>
<i>Ami</i>		<i>van.</i>
<i>Például</i>		<i>eszme</i>
<i>Nem</i>	<i>látszik</i>	<i>benne</i>
<i>És</i>	<i>szellem</i>	<i>se</i>
<i>Komolyan.</i>		
<i>Az</i>	<i>látszik</i>	<i>benne,</i>
<i>Ami van.</i>		

<i>Visszapillantó</i>		
<i>Tükörterem.</i>		
<i>Mögöttem</i>		<i>autó,</i>
<i>Fölöttem</i>		<i>autó.</i>

